

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

21e jaargang nr. 24

9 juni 1968

administratie

postbus 114, Utrecht

tel. 030-24641

postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar

Overige landen f 12,50 per jaar

losse nummers f 0,50

verschijnt wekelijks

Robert F. Kennedy

De verslagenheid en ontzetting over de moord op Robert Kennedy, de tweede broer, is wel als één golf over de hele wereld gegaan. Die wereld is zo klein geworden dat wij het woensdagochtend vrijwel direkt nadat het gebeurd was, wisten. En ook zo klein dat de taxichauffeur in Schiedam donderdagochtend alleen maar tegen mij hoefde te zeggen „hij is dood” opdat ik begreep dat het gevecht om het leven van de tweede Kennedy was opgegeven.

Je bent kapot als je denkt aan zijn vrouw en hun kinderen, of aan wat het moet betekenen voor zijn ouders die nu voor de derde keer een zoon jong verloren.

Ik was zelf van de kaart toen ik hoorde dat zijn kist in het vliegtuig naar New York begeleid was door Ethel, zijn vrouw, Jacqueline, de vrouw van de vermoorde president en Coretta, de vrouw van de nog maar net vermoorde Martin Luther King. Wat moeten die drie vrouwen tegen elkaar gezegd hebben en waar halen zij de moed en de inspiratie vandaan om verder te leven?

U was natuurlijk ook ontroerd toen u op TV zag hoe de kinderen van de senator bij zijn baar stonden. Ook de kinderen van zijn vermoorde broer waren er en je herinnert je dan ineens weer het beeld van dat kleine jongetje nu 5 jaar geleden die salueerde toen de wagen met de kist van zijn vader voorbij kwam. Wat moeten die kinderen denken van de volwassenen-maatschappij waarin hun vader en oom neergeschoten werden door mensen die het niet met hen eens waren?

De dood op zich zelf, zeker van een jong en veelbelovend man, is iedere keer weer een onbegrijpelijke zaak. Als humanisten kunnen wij die onbegrijpelijkheid in ons leven, dat eindigen moet, alleen aanvaarden door te proberen in dat leven zelf dan ook de zin te leggen waarom wij er zijn en ons druk maken.

Dat wij stil en ontzet zijn over deze moord, betekent natuurlijk niet dat wij voor Robert en tegen de andere kandidaten voor het presidentschap zijn. Wij zijn geen politieke organisatie, maar een menselijke. Wat wij willen bereiken, is een humanisering of met een gewoon woord een vermenschelijking van de maatschappij. Wij willen proberen te bereiken dat mensen naar anderen luisteren, ook al vinden zij hun gezicht op TV gek, ook al hebben zij veel of juist geen geld, ook al zeggen zij dingen waar wij het niet mee eens zijn.

De burgemeester van San Francisco heeft de mensen daar gevraagd hun wapens in te leveren om daarmee de nagedachtenis van Robert Kennedy te eren. Een verstandig idee in een land waar men het nog als een burgerrecht ziet om een wapen op zak te hebben.

Wij zouden graag verder willen gaan en proberen de maatschappij en de mensen daarin zich zo te laten ontwikkelen dat niemand meer zijn toevlucht tot geweld zal nemen. Vraag: Een ideaal, dat nooit bereikt zal worden, zegt u?

Misschien, maar een ideaal dat waarachtig de moeite waard is om ervoor te vechten zoals Jack en Bobby Kennedy hebben gevochten voor hun idealen en daarmee over de hele wereld mensen geïnspireerd tot een nieuwe aanpak.

M. G. Rood

De drift van het geweld

De moordaanslag op Robert Kennedy heeft een grote beroering veroorzaakt, omdat hij niet op zichzelf stond. Het ging dus niet in het bijzonder om de motieven van de dader in dit ene geval. In de Amerikaanse kranten verschenen veront- rustende statistieken over het veelvuldige ge- bruik van wapens, met name van revolvers en pistolen, om geschillen te beslechten, ook bij po- litieke en sociale conflicten. Kort voor zijn dood had Robert tegenover een Franse journalist zelf de vrees uitgesproken dat hij zou worden gedood. Hij zei: „Ik weet dat er vroeg of laat een aanslag zal komen.” En hij maakte een pessimistische opmerking over de periode waarin de wereld verkeert. Hij zei: „Wij leven in een tijdvak van buitengewone psychische besmetting. Men kan zeggen dat een *geestelijke leegte* is ingetreden. Nu is dit woord dikwijls misbruikt door reactionai- ren die wilden vasthouden aan de waarden van het verleden en die een herziening van de ver- ouderde maatstaven beschouwden als een aanslag op de moraal. Maar wat Kennedy bedoelde had betrekking op een werkelijke, actuele crisis van onze beschaving. Met name in het Westen is er zo'n jacht ontstaan op rijkdom, zo'n streven naar succes en macht, dat de spanning de mensen nerveus maakt en hard. Er is een toenemend ge- voel gegroeid van persoonlijk bedreigd-zijn. Zo kan ook een welvarende maatschappij grote in- nerlijke onrust verwekken. Men weet dat de op- standige Duitse en Franse studenten zich hebben gekeerd tegen de mentalitit van een economie, die steeds meer behoeften schept en dus ook een groeiende ontevredenheid. Des te erger is dit om- dat de verschillen in positie leiden tot rancune, tot wraakzucht jegens de samenleving die aller- lei verlangens wekt, maar ze tegelijk onbevredigd laat. De mensen worden aan de andere kant ang- stiger door de beroering in de hele wereld. Zij verliezen hun evenwicht en vandaar het woord „geestelijke leegte”: de remmen ontbreken om hartstochten en driften te beteugelen. Zo ontstaat de sfeer van gewelddadigheid op de meest uit- eenlopende gebieden. Bijvoorbeeld klampt ieder zich vast aan hetgeen hij met moeite verworven heeft. Hij vreest de concurrentie van mensen, die slechter af zijn. Dat zijn bijvoorbeeld in Amerika — en daar niet alleen, want het verschijnsel is internationaal — de gekleurden. Men weet hoe- veel geweld er in de Verenigde Staten gepleegd is jegens negers. De reactie was nauwelijks te stuiten. In het bedoelde interview zei Robert Kennedy: „De mensen — en wij kunnen dat zien in onze negergetto's — worden zo sterk verdrukt of opeengedrukt, dat zij zich moeten bevrijden door een uitbarsting.” De bevoorrechte blanken hebben daarop met nieuw geweld gereageerd.

Maar het is niet alleen een kwestie van kleur. De geprikkeldheid is veelzijdig. De familie Ken- needy was bijvoorbeeld gehaat bij vele blanke Amerikanen. Haar rijkdom en roem waren een reden tot bijzondere jaloezie. Het feit, dat Robert Kennedy had gepleit voor de rechten der negers, voor hulp aan de armen, dat hij corrupte vak- bondleiders had aangeklaagd had hem de vijand- schap van weer andere groepen bezorgd. De dader van de aanslag heeft misschien heel aparte redenen gehad, onder andere betreffende de bui- tenlandse politiek, voor zijn daad. Maar hij was opgegroeid in een milieu, waarin zo'n aanslag werd verontschuldigd. Senator McCarthy, col- lega en mededinger van Robert Kennedy, heeft terecht gezegd: „De hele natie heeft te veel schuld op zich geladen om alleen een zenuwlijder verantwoordelijk te stellen. Dat zou een te ge- makkelijk excuus zijn.”

Wat heeft nu een humanist over zulk een situatie te zeggen? Niets bijzonders, dat wil zeggen, niets dat hem onderscheidt van alle andere mensen, die proberen redelijke en zedelijke oordelen te laten overwegen. Wij betreuren de genoemde da- den van geweld, omdat de motieven ervoor ver- werpelijk zijn en armzalig. In de politiek is elke neiging tot geweld primitief, omdat een persoon verantwoordelijk wordt gesteld voor een idee. Wie meent een gedachte te kunnen doden door een mens te vermoorden is in een dwaling bevan- gen. Een moordende dwaling, zo moet men zeg- gen. Wij willen de politiek humaniseren, vermen- selijken, door de staatkundige strijd op een hoger plan te verheffen. En wat dit aangaat mogen we met enige trots wijzen op de activiteiten van onze Amerikaanse geestverwanten.

Hun maandblad, The Humanist, schonk nog kort geleden een bijzondere aandacht aan de politieke strijd. En terecht bepleitten zij bij het voeren van oppositie het geweldloze verzet. Men vergete niet dat de vader van de geestelijke weerstand en de burgerlijke ongehoorzaamheid een Ameri- kaanse humanist is geweest van Franse afkomst, namelijk David Thoreau, die mannen zoals de Indiër Gandhi en de negerleider Martin Luther King sterk heeft beïnvloed bij hun strijd voor bevrijding van onderdrukte volken of groepen. Moge dan de reactie haar toevlucht nemen tot politieke moorden, of mogen onevenwichtige en- kelingen radeloos en redeloos reageren, in een democratie behoort de culturele discipline te overwegen. Maar Thoreau, die in ons land bij- voorbeeld Frederik van Eeden heeft geïnspireerd tot zijn socialistische en pacifistische idealen, heeft méér gedaan: hij heeft gewaarschuwd tegen een gehechtheid aan macht en toenemend mate- rieel bezit, die ook toenemende onrust wekt.

Thoreau was een fel tegenstander van de neger-slavernij, van de oorlog, van het geweld van de staat en van de toenmalige medeplichtigheid daaraan van de kerk. Maar hij wilde daarop antwoorden met een verzet van hoger gehalte: de geweldloze weerstand.

In het aprilnummer van het tijdschrift van onze Amerikaanse geestverwanten heeft dan verder Martin Luther King, dus kort voordat hij zelf vermoord werd, een ontroerend artikel geschreven. Hij zet daarin uiteen hoezeer de negers een verdrukte minderheid vormen. Maar hij geeft er ook zijn opvattingen over de algemene politiek. Hij verklaart, waarom hij zich zo heftig heeft verzet tegen de oorlogvoering in Vietnam, waardoor de Amerikanen moreel geïsoleerd worden. Hij citeert senator Fulbright, die zei dat de oorlogsgruwelen van Vietnam in Amerika zelf de zeden hebben verruwd en het doden van mensen aanvaardbaar hebben gemaakt voor emotionele lieden. Dezen hebben zich afgevraagd: wat in Vietnam geoorloofd is, mag dit niet hier? King drong niet alleen aan op nationale solidariteit, maar op menselijkheid in het verkeer tussen de volken. Hij deed dit in naam van de toekomstige wereld. Zij zal ondergaan in geweld wanneer zij menselijke idealen niet als maatstaf neemt. En

het was niet verwonderlijk, dat hij dit schreef in een humanistisch tijdschrift.

In dit artikel citeerde Martin Luther King dezelfde filosoof die de bekende auteur Hemingway aanhaalde in zijn boek: „Voor wie de klok luidt”, namelijk John Donne. Diens woorden zijn beroemd geworden, maar zij houden ook een opdracht in, een vermaan tot wederkerig dienstbetoon. „Geen enkel mens is een eiland, dat geheel in zichzelf besloten ligt. Elk mens is een stuk van het vasteland, een deel van het geheel... De dood van een ander vermindert mij, omdat ik in de mensheid besloten ben. En als een mens sterft, zendt dan niemand uit om te weten voor wie de klok luidt: zij luidt voor u.”

En hoe heftig ook de hartstochten mogen zijn in de politieke strijd, deze woorden, aangehaald door een man die zelf vermoord is, zijn kenmerkend voor het humanisme. En als wij niet willen dat eens de atoomdood ons deel zal zijn, dan moeten wij hopen dat Henriette Roland Holst gelijk had: „De zachte krachten zullen zeker winnen / in 't eind — dit hoor ik als een innig fluistren / in mij: zo 't zweeg zou alle licht verduistren / alle warmte zou verstarren van binnen.

A. L. Constandse

De zachte krachten

De zachte krachten zullen zeker winnen
in 't eind — dit hoor ik als een innig fluistren
in mij: zo 't zweeg zou alle licht verduistren
alle warmte zou verstarren van binnen.
De machten die de liefde nog omkluistren
zal zij, allengs voortschrijdend, overwinnen,
dan kan de grote zaligheid beginnen
die w'als onze harten aandachtig luistren
in alle tederheden ruisen horen
als in kleine schelpen de grote zee.
Liefde is de zin van 't leven der planeten
en mense' en diere'. Er is niets wat kan storen
't stijgen tot haa. Dit is het zekre weten:
naar volmaakte Liefde stijgt alles mee.

Henriette Roland Holst-van der Schalk

Een blik vooruit

Onze wereld is verward. De mens van nu leeft in angst voor de dood, omdat hij geen zin kan leggen in het leven. Daarom verheerlijkt hij jeugd en sex en kracht. Maar hij is in feite ontmoedigd, futloos en krachteloos en biedt de jeugd noch tegenspel noch uitzicht. Wantrouwen en wanhoop grijpen om zich heen. Ongebreidelde aktie, blind nationalisme en racisme, benepen fanatisme en nauw verholten egoïsme krijgen vrij spel, als de idee ontbreekt, waar zonder geen cultuur stand houdt. En toch zijn de mogelijkheden voor een echt menselijk bestaan groter dan ooit en is het verlangen daarnaar sterker dan ooit. Humanisme heeft tot taak die mogelijkheden aan te wijzen en dat verlangen vorm te geven. Het kan dat als het ja weet te zeggen op de ontplooiing van de menselijke vermogens en een allen omvattende menselijke solidariteit. Daarvan kan het humanisme, meer dan welke stroming of beweging ook, de uitdrukking zijn. Maar dan zal het alle intellectuele, emotionele en vitale krachten moeten inspannen. Dan zal het bereid moeten zijn het avontuur van het bestaan te wagen als een experiment, niets verwachgend, alles hopen. Het verschaft geen stelsel van zekerheden, maar het brengt een proces op gang. Het beschikt niet over pasklare oplossingen, maar het geeft een uitgangspunt en een richtlijn aan. Op deze wijze werkt het mee aan de menswording van de mens van vandaag; d.w.z. aan de verwerkelijking van zijn vermogen om in een soms uitzichtloze wereld zinvol te functioneren en daardoor te komen tot een veelbeleden, maar zelden verwerkelijkte zelfstandigheid.

Daarvan hangt onze toekomst af en tegelijk de toekomst van het humanisme. Overal in de wereld spannen humanisten zich daarvoor in. Zo ziet men in gedachten een wereldbeweging ontstaan van vernieuwende, verbindende en bezielende kracht. Vernieuwend door af te rekenen met verouderde, bezwerende, verstarde vormen. En door gebruik te maken van origineel denken, wetenschappelijk onderzoek en technisch kunnen. Verbindend door oude menselijke waarden te verbinden met modern levensgevoel. Maar ook doordat het zich verstaanbaar weet te maken voor oost en west, voor oude en jonge volken, voor gekleurd en blank. Bezielend door zijn non-

conformisme in een wereld van neen-zeggers. En tegelijk door een uitzicht te bieden, waarin vitaliteit, weerbaarheid en creativiteit een nieuwe kans krijgen.

Dat is het beeld van een humanisme, dat een krachtcentrum is in het persoonlijk levenspatroon van sexualiteit, gezin en werk; in de vernieuwing van het cultuurpatroon met gebruikmaking van hedendaags denken, van stuurkunde tot elektronika; in de vormgeving van ontwikkelde en minder ontwikkelde landen, tussen dictatuur en chaos; in de internationale samenleving die zonder verstandhouding niet bestaan kan. Het gaat er maar om de miljoenen, die beschikbaar zijn, te boeien. Dat kan alleen door ze stuk voor stuk aan te spreken. Eén voor één. Wie dat te gering is moet er maar niet aan beginnen.

Maar het is eigenlijk een eenvoudige zaak. Een rijkgeworden handelaar bezocht eens een engelse edelman op zijn landgoed. Hij kon niet nalaten de lord te laten blijken dat hij zich veroorloven kon een even grote staat te voeren als de edelman zelf. Maar er was één ding dat hem dwars zat. Met het grasveld van de lord — een prachtig engels gazon — was zijn eigen grasmat niet te vergelijken. Hoe krijgt u dat nu voor elkaar, vroeg hij. O, dat is heel eenvoudig, was het antwoord van de edelman, dat kunt u zelf ook heel gemakkelijk zo krijgen. Kijkt u eens; u zorgt gewoon dat de bodem goed gelijk is. Dan moet u driemaal per jaar zaaien en mesten en vooral wekelijks maaien en zo nodig sproeien. Dat is alles wat u doen moet en dat drie eeuwen lang. Als drie eeuwen nodig zijn voor een fraai gazon, hoeveel geduld en toewijding mag dan gevraagd worden voor een menswaardige wereld?

J. P. van Praag

(Gedeelte uit een inleiding, gehouden op 19 februari 1966 ter gelegenheid van het 20-jarig bestaan van het Humanistisch Verbond. De inleidingen werden gepubliceerd in de brochure „Uitdaging en antwoord”. Uitgave Humanistisch Verbond.)

Van week tot week

Radio (Hilv. I)

Zondag 16 juni 9.45—10.00 uur: Mevr. D. Heroma-Mealink: „Iedereen heeft het recht”.

Zondag 23 juni 9.45—10.00 uur: C. van Rijsinge: „Prometheus... de vooruitdenkende”.

Zondag 30 juni 9.45—10.00 uur: Protestdienst? Interview met H. Lips over het boekje „Jullie hebben makkelijk praten” van ds. J. H. Diekerhof.